

U SENCI PETLOVOG BRDA

ARETÉ
IZDAVAČKA KUĆA

Edicija: Novi talas starog kontinenta vol 1
Za izdavača: Nina Gugleta

Glavni i odgovorni urednik: Nina Gugleta
Urednik izdanja: Ana Marija Grbić
Naslov originala: Gailu Kalna n
Prevod: Aleksandar Šurbatović
Lektura: Irina Vujčić
Korektura: Aleksandra Dunderski
Oblikovanje korica: Jana Vuković
Štamparija: Kontrast
Tiraž: 1200
Izdavač: Arete, Beograd

© Copyright by SIA Dienas "Gr mata"
Copyright za srpsko izdanje © Areté, 2018

U SENCI PETLOVOG BRDA
Osvalds zebris

Prevod
Aleksandar Šurbatović

Dan prvi: Iskupljenje

Povijen, zdepast starac hodao je krupnim koracima put Dvinske pruge. Velika glava bila mu je pognuta dok je zadihan prelazio prelepi trg nove stanice, a zatim i ulicu – tvrdi sneg, koji su utabali mnogi prolaznici, pucketao mu je pod smeđim čizmama. Starac se zaustavio, podigao umoran pogled ka prozorima Belvu hotela koji su sijali na popodnevnom svetlu, a zatim ponovo spustio glavu i nastavio ubrzanim korakom duž Marijine ulice. Nekoliko lokni smeđe kose virilo mu je ispod šešira i njihalo se u ritmu njegovih nervoznih koraka; gusti brkovi bili su mu zaleđeni ispod nosa. Stvorila se gužva ljudi tamo gde se seku Elizabetina i Suvorov ulica, neki od njih bezbrižno su se smejali, dok su drugi mirno napuštali Vorman park; muški glasovi bili su glasniji, dok su dame govorile u kragne svojih bundi. Kao i ostalih godina, predbožićno raspoloženje moglo se osetiti u Rigi, iako su mnoge morile mračne misli – gorčina koju su doneli poslednji dani 1906, poput vina koje se pretvorilo u sirće, a nade ljudi smenilo je osećanje razuverenosti. Današnje izdanje novina Bals nosilo je naslov: „Toliko je mržnje i bede da se niko ne može nadati dobrim vestima, niti se može naslutiti tračak nade u budućnosti.”

Prešavši Aleksandrov bulevar, starac je zastao pokraj niske ograde koja je okruživala pravoslavnu crkvu, odakle je posmatrao gužvu na božićnoj pijaci na Trgu Esplanada. Odeća mu je bila isuviše tanka, a kako se spuštalo veče to je hladnoća postajala sve jača. Drhtao je i ovlaš razgledao ljude na širokom trgu. Nakon što je prošao kroz odškrinutu kapiju, pogledao je nadesno ka zvoniku, nije se prekrstio, samo je skliznuo duž zida crkve poput senke. Niko ga nije video iz

pravca dobro osvetljenog vašara. Zaustavilo se nekoliko saonica, gospoda su pružala ruke damama i u saonice podizala decu raznih uzrasta. Deca su jurila u pravcu okićene jelke i stolova punih bombona. Veselo su se smejala i skupljala oko mirisnih kolača i koliba ukrašenih sjajnim mašnjama gde su crne oči plišanih meda i lutki treperile na sjaju električnih sijalica. Starčev pogled takođe se ozario na trenutak dok je izbliza motrio na novopridošle kako idu ka udaljenoj radnji i kod bunara želja susreću se sa svojim poznanicima. Njegove pronicljive oči ugledale su drvenog konjića bledocrvene boje i niskog čoveka koji je upravljao vrteškom. Kada je primio dva poslednja putnika, počeo je polako da hoda u krug postepeno ubrzavajući korake. Devojčica je prasnula u smeh, njena mala rukavica kao da ga je dozivala. Kako su konjići ubrzavali, starčeve čizme su se dale u lagani kas.

Posmatrač je odbrojavao minute stežući promrzle prste u sivim rukavicama i opipavao koverat s novcem u unutrašnjem džepu kada je primetio još jedno dete. Dečaku je bilo šest ili sedam godina i majušnom rukom povlačio je čoveka u crnom kaputu da mu se pridruži. Čovekovo pametno, bledo lice pokazivalo je suzdržanu netrpeljivost prema situaciji u kojoj se našao. Tanko isparenje daha uzdiglo mu se oko usana i starac je nečujno ponovio za njim: „Ali samo na kratko, Paule.”

Tamnoplavi sumrak nadvijao se nad Rigom, a prepoznatljiva gužva grada pod tihim decembarskim nebom isticala se oštro kao osvetljena Esplanada koja sija u slepoj očnoj duplji noći. „Deca. Za Božić... toliko je malo onih koji su srećni”, starac je prošaptao sebi u bradu. Protresao ga je duboki, suvi kašalj pošto se savio i još jednom proverio unutrašnji džep – sve je bilo na svom mestu. Kad se umirio, opet se usredsredio na posmatranje trga gde je, čkiljeći, ponovo opazio ugladenog gospodina kako zainteresovano gleda

u toplo obučenu mladu ženu koju uzvrpoljeni dečak drži za ruku. Žena se pretvarala da ne primećuje gospodina, dečak joj se oteo iz tanušne ruke i potrčao ka smeđu, zvonima, građi i gužvi. Čovek koji je stajao u sumraku sa zadovoljstvom je shvatio da je večeras veoma budan, njegove umorne oči kao da su stekle sposobnost da zumiraju, da ono što gledaju svedu na sastavne delove. Starac je polako rukom prešao preko usta, koja su se raskrilila u osmeh, zatim nagore, preko nosa, očiju i čela da bi podigao kapu od jagnjeće kože, sve naslanjajući se o kameni zid crkve. Naglo olakšanje, dugo iščekivano iskupljenje – griza savesti ostaće tamo, u tvrdom snegu, utabana u njemu sve do proleća, samo da bi nestala na popodnevnom suncu. Sve se odjednom raščistilo, povuklo se dugotrajno ispaštanje u neizvesnosti i ponovo je bio siguran u sebe, spreman da se sretne sa svojim mučiteljem. Odjednom su mu se oči, koje je bio zagrejao osmeh, sledile. Tamne trepavice su mu zadrhtale, zadržao je dah, pobledo, povila su mu se široka ramena seljačeta.

„Mama, jesi li to ti?“, šapnuo je starac kad je primetio devojčicu na trgu i odvojio se od zida. Pojavio se iza kapije i prišao vrtešci kao da hoda protiv svoje volje.

„Hej, pazi kuda ideš!“, neko mu je doviknuo. Međutim, starac nije mario i nastavio je kroz gužvu pored velikih pereca, čaša koje se puše od pare i krupnije mlade žene piskavog smeđa, koja je upirala na njega prstom crvenim i oteklim od hladnoće. Neki su blago odmahivali glavama dok su se drugi smejali u sive brade, ah da, čovek jeste i ostaje čudna, nakazna zver, ali nekom drugom čak i takva vrsta lagane šale prouzrokuje pojavu dubokih bora na uskom čelu – starac pomisli kakva šteta, pijanice usred Rige, pa još na tako sveti praznik. Ali dok je grad udisao hladni vazduh, bacao veseli pogled ka svetlucavim zvezdama, ka pogaženim opuščima cigareta, i milovao leđa svoje novopronađene ljubavi, starac

je nastavljao ka vrtešci. Zašao je okolo, probio se kroz manji nanos snega ka senci nasmejanih konjica, a zatim ispružio snažne ruke. Vrteška se okretala polako dok je on oprezno podizao decu jedno po jedno, počevši od malog Paulsa. Starčeve ruke su drhtale – mamine tople oči pogledale su ga iznenađeno, ali nije pustila ni glasa. Samo je jedan dečak vrisnuo, što je prošlo neprimećeno s druge strane vrteške. Žena je žustro odgovarala na pitanja onog gospodina u crnom kaputu za koga je večernja šetnja odjednom postala puna neizvesnosti, nepojmljivosti, a opet puna obećanja.

„Pause, idemo kod tate sada, ja ću...”, starcu je ponestalo daha kako je držao oba dečaka jednom rukom, a devojčicu u drugoj. Brzo je odvuкао dečake preko Totleben bulevara, skrenuo udesno i, u trenutku kada je vika odjekivala s trga, skrenuli su u Nikolajevu ulicu, zatim levo, te su zabrazdili duž Bulevara krunisanog princa, pa skroz do Bastion Brda, koje je bilo obavijeno sumrakom. Mali Pauls počeo je da plače dok je drugi dečak pokušavao da se iskobelja, a devojčica samo okretala glavu:

„Hej! Ovamo! Upomoć!”, viknula je sva bez daha, ali njen tihi glas zatomilo je lupanje srca grada: masa glasova, povici taksista i prigušen smeh. Pre praznika ljudi su žurili da završe do tada odlagane poslove i sastanke kako bi se posvetili božićnoj gužvi na miru.

Čudni stranac smejaо se nervozno, vukao je mališane napred i ponovo ulevo, sve do Aleksandrovog bulevara, tako da su ubrzo izbili na blistavu, dobro osvetljenu fasadu hotela Imperijal. Vrtar u tamnoplavoj uniformi stajao je kraj visokih dvokrilnih vrata, pozlaćena dugmad na njegovoj livreji odražavala su žuto svetlo koje je ta velelepna zgrada darežljivo posipala kroz široke prozore predvorja. Devoјčici, koja se zvala Laimdota, sve se činilo da će vrtar hotela zgrabiti starca za kragnu, pozvati policiju i da će ona biti spasena, ali

umesto toga vratar je požurio napolje do tek pristiglih saonica kako bi uzeo pakete umotane u smeđu hartiju i pružio ruku dami u bundi. Starac je požurio unutra kroz dvokrilna vrata i uputio se ka recepciji, zdesna se mogao čuti zvuk kugli za bilijar, dok se širio miris cigara i vruće hrane – u polusuterenu nalazio se restoran, jedan od najekskluzivnijih u Rigi. Tu su se okupljali i prvi bogatiji Letonci, željni da troše, da pokažu zube Rusima i Nemcima.

„Dobro več, molim vas broj 402. Rezervisano je”, promumlao je starac.

Dečak Pauls zaplakao je glasnije i dok je recepcioner tražio broj sobe u knjizi gostiju, i drugi, Imants, takođe je počeo da šmrca. „Zar ne vidite da nešto nije u redu?”, Laimdota nije mogla da shvati kako recepcioner ništa sumnjivo nije primetio.

„Žena mi je ostala kod kuće... ima toliko žestoke grčeve u stomaku da ječi”, starac je ponovo promumlao s blentavim osmehom na usnama, ali bilo je očigledno da recepcionera to što je govorio ne zanima.

„Da, imate rezervisano”, rekao je recepcioner, „dvanaest rubalja dnevno.” Napravio je kratku pauzu posmatrajući podignutih obrva te čudne goste. „Trenutno imamo mnogo imućnih gostiju. Cena smeštaja u hotelima je visoka tokom praznika.”

„Naravno. Mogu da platim i unapred.” Starac je izvuкао debelu kovertu s novcem i ostavio zlatnik od pet rubalja sa strane. „I večera za sve nas. Nešto slatkiša za decu takođe. Došli smo u Rigu na proslavu, ali mi se žena razbolela baš pred praznike...”

„Naravno, gospodine, za sve ću se pobrinuti.” Recepcioner se poklonio sa širokim osmehom na licu i ključ priklačen na težak privezak pojavio se na pultu. „Četvrti sprat, s desne strane. Da li gospodin ima prtljag?”

„Ne, mi...”, starac je oklevao, „doneće prtljag sutra, došlo je do nekakve zabune.” Pauls je opet glasno zaplakao, a Laimdota se koprcala, ali starčev stisak bio je čvrst.

„Hajde, mali Paulse. Sačekaj trenutak, uskoro ćemo stići, a i mama će doći ujutru.” Okrenuo se udesno i nastavio ka dosta tamnijem stepeništu.

Pogled na Trg Esplanada s prozora sobe 402 bio je jasan kao po vedrom danu. Otmičar je pohitao ka teškim zavesama i na trenutak pogledao trg. Zatim je polako navukao zavese na sva tri prozora u središnjoj sobi, isto je uradio i s dva prozora u susednoj sobi. Kada su se oslobodili njegovog stiska, troje dece sabilo se zajedno u dnu uzanog hodnika. Mali Pauls je plakao i Laimdota je mislila da je na ivici suza, ali Imants je pratio kretanje starca sa ozbiljnim izrazom na licu. U polutami videli su ga kako se okreće ka njima, oslanja debeli prst na guste brkove i izgovara, „Ššš, budimo tihi.” Pritisnuta uz zatvorena ulazna vrata, deca su piljila u tog čudnog čoveka koji im je prilazio.

„Zdravo”, prošaptao je promuklo. „Ja ću biti vaš Deda Mraz. Biće poklona i božićne jelke. Biće svega. Samo treba da se umirite.” Seo je na tamni tepih nasred velike sobe, a svetlost s Trga Esplanada probijala se kroz navučene zavese. Mogla se čuti buka sa ulice, kao i povici i nečiji koraci u hodniku praćeni pevanjem: „Da li ćeš me voleti u decembru ko što si me volela u maju?”

„Biće iznenađenja”, rekao je starac podižući obe ruke kao da se moli. Osmehnuo se. „Iznenađenje vas čeka. I to”, napućio je usne kao da će da zapeva, „jedno od onih iznenađenja koje pamтите čitavog života i koje prepričavate.”

Svećani mir obuzeo je stranca, koji je tek trebalo da dopre do uznemirene dece. Samo što se nije zasmejao od radosti i spokoja koje nije osetio toliko godina. Konačno odmor! Nema više penjanja po toj planini, nema više mučenja.

Kada je ustao i bacio svoj kaput iskrzane postave, starac je upalio dva ogromna lustera, kao i dve stonene lampe u obe sobe, a zatim i lampe u hodniku blizu dece i one u luksuznom kupatilu. Sa svakom novom upaljenom sijalicom promena na njemu bila je očigledna – ispostavilo se da on uopšte nije starac, već snažan i samouveren čovek od oko četrdeset godina. Izlizani kaput i iznošene smeđe čizme doprineli su da izgleda kao starac. Seo je na ivicu stolice blizu crnog stola i umočio pero u mastionicu te ispisao nekoliko reči na papiru.

„Sutra je Božić... imaćemo, imaćemo sve”, promumlao je upadajući u duboko razmišljanje. Sećanja su mu navirala zbog mirisa papira, ili možda zbog toplih očiju devojčice, a možda čak zbog tužnog lica manjeg dečaka.

„Srećna deca, sve troje.” Činilo se da gleda pravo kroz njih. Odjednom, setivši se nečega, ushodaio se po sobi i sve vreme ubrzano govorio.

Sutra je dan za poklone i božićnu jelku. Da, naravno, i mama će biti tu, čovek se trudio da na brzinu odgovori Paulovom pitanju. Kod reči „mama” dečak je opet glasno zaplakao.

Čovek je pokazao ka kauču blizu zida: priđite i sedite, rekao je kroz nervozan smeh. Nije umeo da se smeje od srca, ili makar iskreno. Držeći se jedno za drugo, deca su ušla u sobu stidljivo i sela na ivicu kauča. Netremice su posmatrala čoveka koji je šetkao po sobi i zastajao kraj prozora, zatim u hodniku i nazad. Govorio je energično i ubrzano o školi u Ergliju koja je stradala u požaru dva dana ranije. Sve njegove beleške su izgorele, ali ionako ih je sve upamtio tako da će ih lako ponovo ispisati. Opet je grubom rukom s debelim žutim noktima pomilovao gomilu papira. Minule godine, rekao je, u ovo isto doba, provodio je vreme u crkvi, svaki dan, čak i nekoliko puta dnevno, i to ga je spaslo, to ga je vratilo ovde,

„svojoj porodici”, kako je rekao. Sećao se svoga oca koji je umro proletoš – „Dakle, to bi bio vaš deda” – i mame koja je čekala kod kuće.

„Svako od nas ima svoju mamu”, rekao je najstariji dečak i stisnuo male ruke u pesnice pokazujući da bi, samo da je stariji, bio spreman da napadne otmičara.

„Arvidse, ti i dalje štitiš svoju sovu.” Čovek je stao, pogledao u decu nakrivivši glavu, a onda još jednom, obnevidelim očima. Iznenada zbunjen, ponovo je seo za sto, promumlao nešto leđima okrenut deci, i nagnuo se nad gomilom papira.

Soba je postala tiha, kao da u njoj nema ničega osim metalnog pribora za pisanje što grebe površinu papira, uz smirujući zveket o ivicu mastionice, uzdah, a zatim ponovno šuškanje papira. Deca su gledala čovekova siva pogrbljena leđa i sa zebnjom bacala poglede ka vratima, ali najmlađi među njima – Pauls – umazan od suza, već je zaspao u toploj sobi. „Ne, ne možemo ga ostaviti”, pomislilo je oboje starije dece razmenjujući poglede, te su legli pored mališe.

Arvids Gaikalns

Konačno su zaspali. Devojčica je ležala sklupčana pored najmlađeg, ali treće dete, ono najtvrdoglavije, spavalo je odvojeno od njih dvoje. Osećam da se bliži vreme slavlja i da će se moja griža savesti otopiti. Otopiti? Nestaće. Izaći ću iz ove čaure i ponovo ću biti ceo – osoba, Rudolfs. Reči izgaraju na papiru, one su moji koreni: „istopiti se.” Kao sveća. Povlačim blede linije oko reči spajajući tri tačke. Grad se primirio, prozor je čvrsto zatvoren, a soba je topla i tiha. Da, čini se da je najzad moguće. Krenuću svojom dugo očekivanom stazom. Pogađa me blaga groznica usled straha jer, vratiti se toliko daleko – retko ko to preživi. Već plivam nizvodno,

tu sam, a sredina juna veoma je blizu početku novog veka – dvadesetog veka.

Gledajući iz ptičje perspektive, mogao se razabrati trougao u našem okruženju – jabukovo drvo koje je preživelo požar na proleće u jednom uglu, moćan sovin hrast u drugom, i tužno, staro jovino drvo sa urezanim krstom u kori u trećem. Taj krst urezao je nastavnik Brods. Kada bi drveće spojili linijom, naša kuća nalazila se na jednoj ivici trougla – kuća Reiznijeksovih sa svojim niskim krovom, malo iskrivljenim ulazom u podrum, oronulim silosom; na drugoj ivici, koja se uzdizala uzbrdo – obnovljeno imanje Gailkalnsovih s novim zgradama, visokim silosom i proširenom sušnicom. U podnožju brda je reka Ogra, koja krivuda oko ivice trougla i širi se svojim daljim tokom oslobođena trave koja raste na obalama.

Nekada smo se sporazumevali s pola reči, a ponekad i bez reči. Kada bih ga ugledao kako dolazi ivicom puta, s jednom nogom u polju, znao sam da dan neće biti dobar, da će on biti snužden i tih. Međutim kada bi trčao sredinom puta, preskočio koren jabukovog drveta i uzviknuo, tada bi dan bio radostan. Kako smo provodili vreme, šta smo radili od ranog jutra do sumraka letnje večeri? Ne mogu da se setim. Šta je bilo toliko dragoceno u našim razgovorima i svakodnevnom životu kada smo bili samo dečaci? Ali znam da sam oduvek želeo brata kakav je Arvids, moj komšija iz kuće Gailkansovih s druge strane reke. Arvids je bio samo tri godine stariji od mene, ali kako je vreme prolazilo jaz među nama se sve više širio, a ja sam se, kao opsednut, vrteo oko njega sve dok nisam shvatio da me nosi matica. Bio sam podeljen na dva dela, pun one griže savesti koje se čovek može rešiti samo čudom, a moja kocka već je bila bačena i, hvala Bogu, ovog puta je izašla kao pobednička.

„Arvids Gailkalns.” Nakon što sam napisao te dve reči

gledam ih izbliza. Osećam njihovu dubinu, njihovu moć. One su poput OGRE koja udara o stubove starog mosta. Možda je to Arvidsa učinilo tako jakim? Čim bi on ušao u dvorište, radost bi se pojavila u svakom domu koji bi posećivao i sve bi vrvelo od živahnih razgovora. Muškarci, čak i oni stariji od nas, pokazivali bi mu svaku novotariju i upuštali bi se u razgovor s njim kao da im uspeh zavisi od Arvidsovog mišljenja. Žene bi postavljale stolove, a devojke bi ga pomno posmatrale kao da je... Strast suparništva raspirila bi se u njima, kikota bi se usiljeno i zujale oko njega kao pčele. Već sam hteo da napišem „kao pčele oko cveta”, ali nisam mogao jer Arvids nije kao cvet, ubran samo da ulepša prostoriću. Arvids se nije mogao ubrati. Koreni su mu bili duboki i razgranati, jaki i žilavi kao hrastovi. Mogao je da pruži nadu i ohrabri ljude. Ne znam da li postoji išta što bi uplašilo Arvidsa Gaikalnsa.

Strah. Da, morao bih da se vratim više godina unazad – bilo mi je oko pet godina, Arvidsu osam, a Jausmi, mojoj sestri, četrnaest. Sada mogu lako da izračunam godine. To sam takođe naučio od njega. Tada se sivi hrast činio četiri puta veći nego danas. Čitavo stado ovaca moglo je da stane pod njegovu krošnju; vojska sačinjena od opiljaka zauzela je položaje među moćnim, izuvijanim korenjem, dok se neprijateljska konjica mučila da se uspne iz kotline. Šta je taj hrast, predak svih hrastova, mislio o nama, dečacima koji grickaju njegovo skamenjeno meso, gule komadiće kore, ili se zajapure od silnog napora zbog penjanja na drugi red grana. Nismo smeli da se penjemo dalje jer je to bila postojbina stršljenova i pčela. Svake godine novi roj našao bi put do neke od rupa – bilo ih je najmanje pet – a porodica sova naselila se na višem granju odakle je carovala. Ne, on se ni najmanje nije plašio – kada smo doneli kući ptiće koji su ispali iz gnezda, moj otac im je, bez premišljanja, razbio glave ušima sekire.

Arvids, drsko dete, smeđ kao kesten, spasao je jednog ptića tako što ga je zgrabio pre nego što je sekira pala.

„Šta to radiš, budalo, oni jedu piliće. Daj to ovamo.”

„Ne, neću ti dati ovog. Bolje da mi odsečeš ruku.” I Arvids je, trepćući svojim sivim očima, smireno spustio ruku na manji panj, tačno između dva mrtva ptića. Otac je na trenutak gledao u Arvidsa kao da gleda u skakavca koji govori, pljunuo je, bacio sekiru među cepanice i otišao. Jausma i ja stajali smo zaprepašćeni: obično smo pred očevim pogledom povijali glave, ali ovaj put on je jednostavno otišao. Arvids je ostao sa živim ptićem sove u rukama.

Kasnije, kada je Jausma iza ambara iskopala grob za dva mrtva ptića, rekao sam da bi bilo bolje da nas je odgajao otac poput Arvidsovog, stari Matis. Jausmi se nije dopalo kako govorim. Zarežala je da ne bi trebalo da brbljam o stvarima koje još uvek ne razumem, ali osetio sam da je i ona bila potresena nemilim usudom ptića. „Nije trebalo da donosiš tu gadost kući”, rekla je dok smo stavljali borove grančice u obliku krsta na sveže iskopanu humku, oprostili se i otišli kući.

Mama nas je već čekala na tremu mašući nam i, kao i uvek, potrčao sam ka njoj. Jausma je dosta zaostala. Nije imala naviku da trči ka mami. Takođe, samo je govorila „Made”. Nikad je nisam čuo da kaže „mama”.

„Ona i ne može biti mama Jausmi. Suviše je mlada”, rekao je Arvids, sveznalica. Bili smo kod njega kući, u dobro osvetljenoj glavnoj sobi sa okruglom, visokom vazom nasred stola, s čijeg su se vrha savijali raskošni božuri kao da posmatraju moj kažiprst koji prati slova. Arvidsu je bio poveren zadatak da me pripremi za početak škole. Muku je mučio sa mnom pošto nisam bio u stanju da sakupim slova u kakve-takve reči.

„El, ej, en, di”, mumlao sam.

„A sve zajedno to bi glasilo...” Arvids se migoljio na škriptavoj stolici, a meni su uši odzvanjale od napora. Muva je uletela u sobu i mala slova vinula su se za njom udarajući o prozorko okno.

„Pej-zaž. Moraćeš da pokušaš ponovo dok ne uspeš. Ne možeš odustati.”

„Zašto mama ne može biti mama i Jausmi?”

„Zbog premale razlike u godinama. Decu ne rađa niko ko ima trinaest godina. Pogledaj.” Izvukao je parče papira i nacrtao prave linije. „Ovo smo mi: ovo je godina 1881”, zapisao je i dodao debelu tačku ispod broja. „Tvoja mama je upravo proslavila rođendan – njoj je dvadeset osam, je l' tako? Dakle, rođena je 1853.” Ponovo je dodao tačku i zapisao „Made”. „U redu, ove godine tvoja sestra napuniće petnaest, dakle rođena je 1866.” Tačka, sa imenom „Jausma” pojavila se ispod. „Sada i najvažnije – ako oduzmeš 1853 od 1866, dobijaš trinaest. To znači da je tvoja mama imala samo trinaest godina kada se Jausma rodila. Bila je mlađa nego što je Jausma danas, a ne možeš rađati decu u tim godinama. Stara Ede mi je to rekla, a ona zna o čemo govori. I, da li sada razumeš?”

„Pretpostavljam.” Pogledao sam tačke i linije. Veći deo onoga što je Arvids rekao nisam shvatio, ali nelagodna sumnja je ostala. Tada mi se činilo da na svetu ne postoji pamećnija osoba od Arvidsa. Ali bilo je i drugih koji su isto mislili – jedne noći nisam mogao da zaspim i čuo sam kako otac šapuće majci:

„Sin Gailkalnsovich navodno toliko toga zna da se ni direktor škole ne može načuditi. Izgleda da su jedan njegov sastav poslali ministru. Ko zna šta je u njemu napisao, ali očigledno je dobio silne pohvale. Ne znam šta može biti u tom sastavu.”

„Ko je to rekao?”, čuo sam nešto upečatljivo u mami-

nom glasu, kao da ju je Arvidsovo dostignuće rastužilo.

„Ede, ko drugi. Sreo sam je blizu crkve, svu zadihanu, veliku ko kvasac u vangli. Verovatno je nakitila priču oko tog sastava. Samo razmišljam kako će naš sin da prođe u školi. Ja mu ne mogu pomoći sa sastavima i knjigama.”

„Biće on u redu. Arvids će mu pomoći”, mama je rekla obazrivo.

„Kakav pametnjaković”, Jausma je prosiktala kada sam joj rekao za brojeve i tačke na Arvidsovom papiru. „Neka gleda svoja posla. Treba da ga pitaš da li je ta takozvana mama Ede prestara da dobije dete. Neka to pažljivo prokljuvi.” Moja sestra toliko je glasno uzviknula da je vetar mogao da joj odnese reči sve do kuće Gailkalnsovih.

„Sine”, mama je rekla uveče stavljajući me na krilo i tada sam razumeo da joj je Jausma sve ispričala. „O tim stvarima deca ne bi trebalo da brinu jer ih ne razumeju kao što ih razumeju odrasli. Ja odgajam vas dvoje – tebe i Jausmu – nikada ne pratim te brojeve. Reci svom drugu da prekine da nagađa o tome šta je moglo, a šta nije moglo biti. I izbaci te godine iz glave. Bilo bi bolje da naučiš od Arvidsa kako da čitaš jer će te samo to osloboditi.”

„A čega treba da se oslobodim?”

„Dragi moj Rudolfse. Brat mog oca, tvoj deda iz Kurzeme veoma je poznati kolar – njegove prostorije široke su kao ambar, a porodica i radnici toliko mnogobrojni da su jednaki trima iz naših krajeva. On tera svu decu, svu rodbinu da idu u školu jer za ljude poput nas nema drugog puta na ovom svetu. Jedan put počinje od pojedinca pošto se hleb najmljenog radnika može trpeti neko vreme, ali pre ili kasnije njega plaćaš svojim životom. Drugi put vodi uz brdo – ono je zaraslo i kamenito, a na određenim mestima je toliko usko da se njime mora ići postrance. Međutim, ovaj mali put najviše obećava. To on kaže, a njegove reči imaju težinu.”

„Put se već uzdiže, od naše kuće do imanja Gaikalnsovih. Ali suviše je uzak, ja tuda prolazim svaki dan.”

„Da, tako je. Samo što je onaj o kojem ti ja govorim još strmiji i teži. A škola je samo početak tog puta.” Mama se ponovo smešila. Uvek je bila najlepša na svetu. Gledala me je tako toplo, u njenim zelenkastim očima bilo je malih tačaka, kasno podnevno sunce koje sija između grana lipe. Mama je trepnula dugim trepavicama, podigla ruke i protegnula se. Deset zlatnih prstiju prekrili su sunčevi zraci koji su joj silazili niz ruke, ušunjali joj se u krivinu vitkog vrata iznad ramena i stopili se s pramenovima njene duge tamne kose, s mirisom leta, osećajem mira i sigurnosti koji su me prepavili. A onda mi je mama zapevala – isprva je zazujala kao šumska pčela, da bi na kraju nežne reči krotko napustile njena crvena usta, zatim se smejala ispuštajući svu svoju snagu. Reči su treperile i tekle kao reka Ogra. Vetar je poneo njenu pesmu preko reke, preko brda, preko velike kuće Gaikalnsovih, preko četinarske šume i nadalje. Ja sam bio jedini na svetu koga je pominjala u svojoj pesmi.

Bledi mesec sija iznad snegom pokrivenih gradskih krovova i trgova, preko odbleska zamrznute reke, dok vetar raznosi sneg na nekim mestima i otkriva tamni, staklasti led. Jedan čovek se smeši, zelenkasta svetlost pada sa stone lampe. On mumla nešto nalik pesmi, možda je to samo uzdah dok rukom crta linije između tri tačke sve dok se reči „istopiće se” potpuno ne izgube. Zatim ispisuje: „Rudolfs. Ceo.” Mastiljava linija je poput reke koja teče preko lista hartije, preko ivice tamnog stola i nestaje bez zvuka da bi je zatim upio debeli tepih hotelske sobe.

Dan drugi: Badnje veče

Celu noć je padao sneg. Rano ujutro prestao je na tre-

nutak, ali su se oblaci vratili pre devet sati. Tu i tamo sneg se nagomilao i pokrio prozorska okna skoro dopola. Zavejao je tragove tako da su saonice na ulicama Rige pravile nove tragove. Vetar je pomerao nanose snega širom Trga Esplanada. Bilo je teško hodati po uskim stazama između vašarskih šatri. Skoro izgrađena Poslovna škola kao i gradski muzej uzdizali su se iz otvorenog prostora udaljenijeg dela parka. Dvojica usamljenih čistača mučili su muku s nanosima snega već drugi sat ne bi li očistili makar pola velikog klizališta, međutim, promenljivi severac stalno je bacao novu vejavicu i oni su morali ponovo da čiste istu površinu.

„Čuo sam da su događaji došli do usijanja”, držeći kratku cigaretu pocrvenelim prstima, rekao je tiho Antons drugom čistaču, koji je s guštom pljunuo i naslonio se na lopatu da i sam pripali jednu.

„Dok su se dame šetale, njihova deca nestala su kao pljuvačka na vreloj ringli. Policajac je dotrčao, ali nije zatekao nikoga. Bila je velika gužva, a kada je pala noć došlo je još više ljudi. Ološ!”, rekao je Antons prekorno odmahujući rukom. Ne čekajući odgovor, ponovo se zaneo svojim dubokim mislima kojima nije trebao odgovor ili reakcija i nisu bile opterećene osećajem odgovornosti koji je neskladan s ljudskom prirodom. Zasmejao se. Sva ta pometnja, a čemu?

„Izgleda da su i Davusa, tog đavola, izvukli iz toplog kreveta, pa je jurio kao da ga gone vilama. Jedna od dama toliko je vrištala da su morali da joj daju lekove.” Okrenuo je lice ka jutarnjem suncu koje se nadnosilo nad snegom pokrivenim krovovima ne odajući toplotu.

„I da li su nešto otkrili?”, drugi ulični čistač konačno je progovorio. U njegovom dubokom glasu nije bilo mnogo interesovanja, tek toliko da može da se odmori nekoliko trenutaka pre nego što njegova leđa ponovo zapnu oko drvene lopate. Taj prokleti sneg, gospode Bože, zašto danas?

„Ništa nisu otkrili. Ionako nema svrhe. Mada, bilo je nekih sumnji da su možda umešani Jevreji. Zato nema nikakvih tragova, oni su snalazljivi.” Antons se okrenuo: za još jedan sat čišćenja trebalo bi da završe. Njih će uskoro zameniti široki plug kojeg vuku konji, a mali gvozdeni šporeti opet će puhtati dim duž ivica klizališta gde će klizači dolaziti da ugreju promrzle prste kako bi mogli da uzmu po šolju tople limunove vode ili slane supe.

Trg Esplanada čekao je svoje prve klizače, to su bila četiri studenta Politehničkog instituta – radost im nisu umanjili ni vejavica niti sećanje na takozvanu „turobnu godinu”, kao ni neizvesnost nadolazećih dana. Bez obzira na to što su gubili vreme učenja i provodili ga na sastancima, protestima i sahranama svojih prijatelja, u poslednje dve godine naučili su se odvažnosti. Bile su to brze lekcije u kojima su se mladi ljudi obrazovali bez gubljenja vremena u lavirintima tumačene istorije. Njima se sve dešavalo ovde i sada – republika glasnih dvadesetogodišnjaka rađala se u trku uz pomoć koje bačene bombe; nekolicinu možda pogodi metak, nekolicina će osetiti oštricu noža uz njihovo prvo i možda jedino poimanje da postoje samo „mi” i „oni”, da nikada nije bilo kazne, da je ideja bila važnija od čoveka. Nije im bilo u naravi da raspravljaju o idejama i ciljevima do u detalje – došlo je vreme da se pređe s reči na delo.

Jedan klizač – najsporiji i najćutljiviji u celoj grupi – odvojio se od ostalih i seo na nisku drvenu klupu. Za razliku od ostale trojice, nije delovao ushićeno. Umor se gomilao iza Jurisovih očiju već duže vreme – proveo je još jednu besanu noć na Hemijskom fakultetu s njihovim „profesorom”, kako je grupa zvala svog učitelja, koji je podučavao svoje „noćne studente” pravljenju eksploziva i bombi. Ta predavanja počela su pre tri godine, a prošle godine, tokom bombaškog napada na Riga Avižes, Juris je upoznao Burlaksa, vođu